

วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์
ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน
A Comparative Analysis of The Ways of Conduct in The Alms of The Monks
in Probably the Buddha and The Monks in Thai Society

พระมูทิตา ฐานธมโม¹, พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์², พระสมุหอนุสรณ์ กิตติวงษ์³
Phra Mutita thanadhammo¹, Phrakru Soontorndhammanithat²,
Phrasamu Anusorn Kittiwanno³

วิทยาลัยสงฆ์แพร่, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹,
วิทยาลัยสงฆ์แพร่, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²,
วิทยาลัยสงฆ์แพร่, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย³
Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹,
Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²,
Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University³
E-mail: Mutita.thana@hotmail.com

(Received: Jan 23, 2024; Revised: Feb 27, 2024; Accepted: Feb 29, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติและระเบียบข้อปฏิบัติ การบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล (2) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของ พระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน (3) วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล และในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า

1. วัตรปฏิบัติและระเบียบข้อปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลในฐานะที่เป็นเป็น กรณียกิจของบรรพชิตที่พึงประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อการดำรงชีพ สร้างอัตตโยชน์ ปรัตถประโยชน์ และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ตามพุทธานุญาตทรงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาต่างก็ดำรงชีวิตด้วย อาศัยอาหารที่ผู้อื่นถวาย เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่อกุศลกรรมทั้งปวง ทรงถือว่าการบิณฑบาตเป็นการ โปรดสัตว์ ช่วยให้ชาวบ้านได้มีโอกาสบำเพ็ญทาน ได้ฟังธรรมการบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีวป ริสุทธิ กล่าวคือ เป็นอาชีพที่บริสุทธิ์สำหรับนักรบขบถผู้ละบ้านเรือน ไม่เกี่ยวข้องด้วยบ้านเรือนแล้ว พระภิกษุ สงฆ์ต้องไม่ดำรงชีวิต ด้วยการประกอบอาชีพคฤหัสถ์ ด้วยการหลอกลวงหรือด้วยอาการอื่นใดที่ไม่เอื้อเพื่อ ต่อพระธรรมวินัย มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ สันโดษด้วยปัจจัย 4 ฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรง อนุญาตให้พระภิกษุสามเณรสามารถรับนิมนต์ได้การรับนิมนต์ไปฉันอาหารที่บ้านของคฤหัสถ์ก็เรียกว่า การรับบิณฑบาตต่างกัน แต่ไม่ได้อุ้มออกไปเดินตามบ้านของคนนั้นคนนี้เท่านั้น

2. สภาพและปัญหาวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน ในการออกรับอาหาร บิณฑบาตจะออกเดินไปในหมู่บ้านตอนเวลาเช้าโดยจะเดินเรียงตามลำดับอาวุโส เมื่อไปถึงหมู่บ้านที่ชาวบ้าน กำลังรออยู่ก็จะยืนเรียงเป็นแถว แต่ก็จะมีบางพื้นที่บางวัดที่พระสงฆ์จะออกเดินตามลำพัง ภายหลังมหาเถร สมาคมได้กำหนดแนวทางในการออกรับบิณฑบาตของพระสงฆ์ตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้

เสนอให้กำหนดแนวทางตักบาตรตามพระธรรมวินัย โดยให้พระสงฆ์ออกบิณฑบาตแล้วกลับวัดไม่ควรเกิน 8 โมงเช้า ไม่ไปนั่งตามร้าน เร่ร่อนนอกพื้นที่ ไม่เข้าแหล่งอโคจร ไม่ถ้ายเหาอาหาร-ทิ้งดอกไม้ ไม่แย่งรับของปัจจัย เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่าการออกบิณฑบาตของพระสงฆ์ไทยนั้นมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการที่พระสงฆ์ได้ออกรับบิณฑบาต แล้วพุทธศาสนิกชนได้ทำบุญตักบาตรเป็นปัจจัยหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนานั้นมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบันเกี่ยวกับการใช้บาตรของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันนั้นในส่วนของข้อวัตรปฏิบัติยังคงยึดเอาหลักพระวินัยเป็นหลัก แต่ในส่วนของการได้มาซึ่งบาตรนั้นมีความแตกต่างกันตรงที่สมัยพุทธกาลนั้นเป็นเรื่องที่ยากกว่าจะได้บาตรมา ในส่วนของอาหารที่รับบิณฑบาตของพระสงฆ์แต่เดิมครั้งพุทธกาลเลี้ยงชีพด้วยอาหารบิณฑบาตโดยสมัยพุทธกาลนั้นพระสงฆ์จะจาริกไปในบ้านเพื่อขออาหารจากชาวบ้าน ในสมัยปัจจุบันลักษณะของการออกไปขอรับบิณฑบาตก็มีส่วนคล้ายกับสมัยพุทธกาล คือ ถือบาตรออกเดินไปเพื่อขอรับอาหาร โดยไม่ได้เอ่ยปากขอ แต่ในส่วนของการได้มานั้นส่วนมากเป็นอาหารสำเร็จรูป และอาหารกึ่งสำเร็จรูปด้วยค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเน้นความสะดวกสบาย ซึ่งบางครั้งการบริโภคอาหารโดยที่ไม่สามารถเลือกได้ของพระสงฆ์ ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ขึ้นกับพระสงฆ์ เช่น ความดัน เบาหวาน น้ำหนักเกิน มาตรฐาน เป็นต้น และในส่วนของจริยวัตรในการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพุทธกาลนั้นจะมีความสำรวมระวัง ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดมากกว่าสมัยปัจจุบัน โดยสมัยพุทธกาลนั้นจะเป็นการบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพจริง ๆ ไม่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง ในสมัยปัจจุบันมีพระสงฆ์บางรูปที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มีการออกรับบิณฑบาตโดยมุ่งหวังลาภสักการะหรือบางรูปเลือกรับเฉพาะเงิน ซึ่งทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในหมู่พุทธศาสนิกชนบางคนดูแล้วถึงกับไม่อยากจะทำบุญกับพระสงฆ์ไปเลยก็มีในประเด็นนี้ผู้ศึกษาจึงอยากให้คณะสงฆ์ ร่วมกับฝ่ายปกครองร่วมกันสอดส่องดูแลพระสงฆ์ที่ประพฤติตนไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและควรมีบทลงโทษเพื่อให้เกิดความกลัว และเพื่อไม่ให้เป็นอย่างแก่ผู้อื่นต่อไป

คำสำคัญ: วัตรปฏิบัติ, การบิณฑบาต, พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

Abstract

This research has three objectives: (1) to study the practice and rules of conduct of monks during the Buddha's time; (2) to study the conditions and problems of monks' alms-alms practice in modern Thai society; (3) Comparative analysis of the practice of alms-alms practice of monks in the time of the Lord Buddha and in modern Thai society. It is a documentary research study. By collecting information from Tripitaka, Atthakatha, Deka, research documents academic article and summarized to present the information The results showed that

1. The practice and rules of conduct for the monks in the Buddha's time as a case of monks who had to perform their daily routine. for living create an autonomous utility and benefit both sides According to the Buddha's traditions, each of them lived their lives by relying on food offered by others. To create benefits and happiness for all beings His Highness regarded alms-giving as favoring animals. Helping villagers have the opportunity to make merit Listening to the alms round is important as a pure occupation. In other words, it was a pure

profession for a priest who had left his home. It's not related to the house anymore. A monk must not live with a career like a villager by deceit or by any other acts that are unfavorable to the Dharma and Vinaya having a simple life, not extravagant, secluded by four factors the Lord Buddha therefore allowed the monks and novices to accept the invitation to have a meal at the house of a layman. different acceptance of alms but did not carry them out to walk around the house of this person only.

2. Conditions and problems in the practice of alms-alms practice of monks in Thai society today. In the morning, the almsmen will walk through the village in order of seniority. When they reached the village where the villagers were waiting, they would stand in a line. But there will be some areas in some temples where monks will walk alone. After that, the Sangha Sangha has set guidelines for receiving alms for monks according to the National Buddhism Office. proposed to set a guideline for giving food to monks according to the Dhamma and discipline by asking the monks to give alms and return to the temple should not be later than 8 o'clock in the morning, not to sit in the shop. wandering outside the area does not enter the orbital source Do not transfer food - discard flowers. Do not compete for factor envelopes, etc. As can be seen that the issuance of alms by Thai monks has existed from the past to the present. and that the monks received alms Then Buddhists have made merit and give alms to the inheritance of Buddhism, making Buddhism stable and prosperous until now.

3. Analyze and compare the practice of alms-alms practice of monks in the time of the Lord Buddha and in modern Thai society regarding the use of monks' alms bowls in the time of the Lord Buddha and the present time. But in terms of obtaining an alms bowl, there is a difference in that in the Buddha's time it was more difficult than obtaining an alms bowl. As for the food that the monks received for alms, originally in the Lord Buddha's life by alms food, in the Buddha's time, the monks would pilgrimage to the house to beg the villagers for food. In modern times, the manner of going out to receive alms is similar to that of the Buddha's time. Olding alms bowls and going out to ask for food without asking but in terms of food, most of them are ready-made food. and semi-finished food with the values of society that have changed with an emphasis on convenience which sometimes the consumption of food without the choice of the monks causing various diseases to the monks, such as high blood pressure, diabetes, overweight, etc. And in the part of the monks' conduct in the alms round in the Buddha's time, there will be carefulness. behave in accordance with the Dharma and Discipline more strictly than in the present day in the time of the Lord Buddha, it was actually alms giving for a living without any other hidden purpose. But in the present day, there are some monks who do not follow the discipline. There is an offering of alms with the expectation of fortune or worship or some choose to receive only money. which caused a decline in faith among Buddhists. Some people even watched the news and did not want to make merit with the monks at all. in conjunction with the administration to monitor the monks

who misbehave in accordance with the principles of the Dharma and Discipline and should have punishments to instill fear and in order not to be disrespectful to others

บทนำ

บิณฑบาต หมายถึง อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ ในภาษาไทยใช้ในความหมายว่า รับของใส่บาตร พระที่ไปบิณฑบาต คือ ไปรับอาหารที่เขาจะใส่บาตร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557 : 182) การบิณฑบาต ถือเป็นหน้าที่หลักของผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา คำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของผู้เข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์ที่ถือว่าเป็นปฐมฤกษ์ ที่พระอุปัชฌาย์สอนคืออนุศาสน์ 8 ประการ ซึ่งมีทั้งข้อพึงปฏิบัติ และข้อที่พึงละเว้น ซึ่งข้อแรกได้กล่าวถึงเรื่องบิณฑบาต เพื่อให้ผู้เข้ามาบวชใช้เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพ ดังพระบาลีว่า ปิณฑยาโลโภชนํ นิสสาย ปพฺพชฺชา, ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุตฺสาโห กรณียํ, (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 197) แปลว่า บรรพชาอาศัยโภชนะ คือ คำข้าวที่ได้มาด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต ฯ การออกรับบิณฑบาตถือว่าเป็นกิจหรือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร เพราะเป็นการปฏิบัติตามพระวินัย อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และถือเป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์มนุษยโลก ให้รู้จักการให้ทานการเสียสละ การทำบุญเพื่อลดความโลภ เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างพระภิกษุสงฆ์สามเณร กับชาวบ้าน โดยเมื่อชาวบ้านนั้นได้ถวายปัจจัย 4 มาแล้ว พระภิกษุสงฆ์สามเณรก็จะตอบแทนด้วยการให้ธรรม หรือให้พร เป็นต้น

ในสมัยพุทธกาลเวลาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสนทนากับหมู่พระภิกษุทั้งหลายมักจะตรัสถามด้วยข้อความที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือพวกเธอเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุกหรือ และบิณฑบาตไม่ลำบากหรือ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 177) นี่ถือเป็นพุทธประเพณีที่ชี้ชัดให้เห็นว่าเรื่องการบิณฑบาตนั้นมีความสำคัญในสมัยพุทธกาลพระภิกษุถือเป็นกำลังหลักในการออกเผยแผ่หลักคำสอน เผยแผ่ศาสนา ในการที่จะเผยแผ่พระศาสนาได้ดีนั้นต้องอาศัยกำลังใจที่มุ่งมั่น ขณะเดียวกันกำลังกายก็สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ดังนั้น ความสำคัญของอาหารบิณฑบาตถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการยังชีพของพระภิกษุมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล การบิณฑบาตสมัยพุทธกาลถือเป็นการเผยแผ่พระศาสนาได้เป็นอย่างดี ดังเช่น ท่านพระอัสสชิเถระผู้มีกิริยามารยาทงามเรียบร้อย ได้เดินบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ มีความสรวมในการก้าวไป ถอยกลับ แลเหลียว คู้แขน เหยียดแขน นำเลื่อมใส มีนัยน์ตาอันทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ ขณะนั้น อุปติสสมาณพได้เห็นท่านแล้วเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จึงตามไปขอลา “อินทริย์ท่านผ่องใส ผิวพรรณท่านบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ท่านบวชเฉพาะใคร หรือท่านขอบใจธรรมของใครขอรับ” (ธรรมสภา, ม.ป.ป. : 30) เหตุนี้ทำให้อุปติสสมาณพเกิดความเลื่อมใสขอเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สมัยปัจจุบันการบิณฑบาตก็ยังถือว่าเป็นกิจสำคัญที่พระสงฆ์สามเณรพึงปฏิบัติ แต่วิถีชีวิตของพระสงฆ์สามเณรสมัยปัจจุบัน กับสมัยอดีตมีความแตกต่างกันมากทั้งในเรื่องของการเป็นอยู่ และการดำรงชีวิต ซึ่งก็เป็น การปรับตัวตามยุคตามสมัย เมื่อครั้งพุทธกาลพระภิกษุสงฆ์มีกิจ และความจำเป็นที่จะต้องออกรับบิณฑบาต เพื่อให้ได้ซึ่งอาหารมาบริโภคในการยังชีพอยู่ แต่สมัยปัจจุบัน การออกรับบิณฑบาต จะมีชาวบ้านนำของมาใส่บาตรต่าง ๆ กันไป เช่น อาหารสด อาหารแห้ง สังฆทาน เครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดถึงมีการถวายเงิน เป็นต้น ซึ่งบางทีทำให้เกิดปัญหาขึ้น สำหรับพระสงฆ์สามเณรบางรูปที่ไม่เข้าใจพระธรรมวินัย ได้ประพฤติดนไม่เหมาะสม มีการนุ่งห่มไม่เรียบร้อย เข้าไปบิณฑบาตในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม หรือเป็นสถานที่ที่อโคจร ไม่มีความสรวมระวังในการแสดงออกทางกิริยาอาการ การรับอาหารบิณฑบาตเกินความพอดีที่จะนำมาฉัน เลือกรับเฉพาะเงิน เป็นต้น บางครั้งทำให้ชาวบ้านถึงกับขาดความเลื่อมใสในพระสงฆ์สามเณร และเป็นเหตุให้ผู้

ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วเกิดความท้อใจ เพราะได้เห็นการอกรับบิณฑบาตที่ไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย และไม่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่เป็นไปเพื่อการแสวงหาลาภสักการะอันพระภิกษุสามเณรไม่พึงกระทำ

การอกรับบิณฑบาตนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์โดยตรงมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน ถือว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ให้ไว้แก่พระภิกษุสามเณรได้ใช้เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นประโยชน์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสังคมไทย เพื่อเป็นการเปรียบเทียบและนำเสนอแนวทางที่ถูกต้องในการบิณฑบาตมาเผยแพร่เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้ใดศึกษาได้นำไปเป็นหลักในการดำรงชีวิตในสมณเพศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติและระเบียบข้อปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และอรรถกถา และชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราวิชาการ หนังสือเอกสาร บทความ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่ ว่าพระภิกษุจะต้องมี ชีวิตอยู่ด้วยการพิจารณา คือ บังจเวกขณ บรรพชาอันอาศัยการบิณฑบาต พุทธถึงกิจวัตร 10 ประการ อันมีบิณฑบาตเป็นข้อแรก ว่ามีความมุ่งหมาย อย่างไร มีเจตนารมณ์ถึงการไม่หุงข้าวกิน แม้แต่ สะสมอาหารไว้ก็ไม่ได้ เป็นต้น (พุทธทาสภิกขุ, 2543 : 52-56)

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ พุทธศาสนาตรศนะและวิจารณ์ ว่าชาวพุทธมีความเชื่ออยู่ว่าพระพุทธเจ้านั้นไม่ได้มีพระองค์เดียว แต่มีหลายพระองค์ซึ่งจะอุบัติมาโปรด ชาวโลกเป็นยุคสมัยยุคหนึ่งจะมีองค์หนึ่ง เรียกว่า พุทธกาล สิ้นยุคพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งแล้ว จะมีช่วงว่างระยะเวลาหนึ่งก่อนองค์ใหม่จะมาเรียกว่า พุทธันตร และผู้ที่มาบวชในบวรพุทธศาสนา จะต้องถือนิสัยอย่างเคร่งครัด ได้แก่ บิณฑยาโลภโภชนะ บิณฑบาตเลี้ยงชีพ ให้พิจารณาคุณค่าแท้ ของอาหาร คือ เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย คุณค่าเทียม คือ ความอร่อย ความหรูหรา พุ่มเฟิย ความมัน ความสนุกสนาน (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2543 : 68)

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ สอนนาค-สอนตติ ชีวิตพระ-ชีวิตพุทธ ว่า วิธีการรักษาพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุดก็คือ การบวชเข้ามาประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสั่ง สอน ให้พระธรรมและพระวินัยเข้ามาอยู่ในชีวิตจิตใจของตน พระอุปัชฌาย์ก็จะบอกบริวารที่ จำเป็นสำหรับเลี้ยงชีพ ว่าการบรรพชานี้ต้องอาศัยอาหารจากชาวบ้านโดยการบิณฑบาตและยังเป็นการตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ด้วย โดยตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด พ่อแม่เห็นลูกชายหนุ่ม ผ้าเหลืองสรว่มระว่างวัยบร็อยมาบิณฑบาตก็มีความปิติภูมิใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 15)

จ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง ว่าอาหารเป็น

ปัจจัยที่สำคัญอย่างที่สุดของชีวิต ถ้าหากไม่มีอาหารก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เรื่อง อาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสุขหรือศีลธรรมในสังคม ตราบใดที่ท้องของประชาชนยัง วางอยู่ยังมีความหิวโหยอยู่ จะให้คนมีศีลธรรมเป็นไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่ให้เทศนาสอนแก่คนที่กำลังหิว เพราะคนที่กำลังหิวนั้นสมาธิไม่มี แต่ก็ไม่ได้อาหารอย่างพุ่มเพื่อย ทรงสอนให้ พิจารณาก่อนฉัน ว่าที่ฉันไปนั้นไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อเล่น แต่เพื่อเลี้ยงชีวิตให้เป็นไปที่จะทำ ประโยชน์ให้แก่สังคมต่อไปเท่านั้น (จันทน์ ทองประเสริฐ, 2535 : 103)

สมทรง ปุณณฤทธิ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ มารยาทชาวพุทธ ว่าชาวพุทธควรปฏิบัติต่อกันด้วย มารยาทที่งดงามถูกต้องทั้งทางกายวาจาและใจ ได้บอกวิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์ การถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม พิธีกรรมกับชาวพุทธ การใส่บาตร การกรวดน้ำ อนุโมทนา และการแผ่เมตตา เป็นต้น การทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ นั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะดำรง พระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสร้าง บารมีให้มากขึ้นเฉพาะตนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การ ทำบุญต่อกับบาตรนั้น จะต้องให้ถูกวิธีด้วย มิฉะนั้นจะกลับเป็น การทำลายพระพุทธศาสนาเสียเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สมณะจะต้องเป็นผู้ไม่โลภ ไม่สะสม (สมทรง ปุณณฤทธิ, 2535 : 13)

ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ ได้กล่าวไว้ใน พระวินัย 22) พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎกว่าการขาด อธิฐานของบาตย่อมมีได้ ด้วยการให้ 1 หมุนไปผิด 1 ลาสิกขา 1 กระทำกาลกิริยา 1 เพศกลับ 1 ปัจจุทธรณ์ 1 เป็นที่ 7 กับช่องทะลุ 1 ดังนี้ แม้เพราะโจรลักและการถือเอาโดยวิสาสะ บาตรก็ขาดอธิฐานเหมือนกัน จะขาดอธิฐานด้วยช่องทะลุพอเมล็ดข้าวฟ้างลอดออกได้และลอดเข้าไปได้ บรรดาธัญชาติ 2 ชนิด เมล็ดข้าว ฟ้างนี้เป็นเมล็ดธัญชาติอย่างเล็ก เมื่อช่องนั้นอุดให้ กลับเป็นปกติด้วยผงเหล็ก หรือด้วยหมุด แล้งจึงอธิฐาน บาตรนั้นใหม่ภายใน 10 วัน (ปัญญา ใช้บางยาง, 2548 : 224)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือ สุนทรียา ว่าใจความสำคัญแห่งธาตุปัจจุเวกชน คือ ข้อที่ว่า บิณฑบาตก็ดี บุคคลผู้บริโภคบิณฑบาตนั้นก็ดี เป็นสภาวะธาตุ วาจจากัตวชน นั้นเอง ข้อนี้ หมายความว่า แยกกับผลไม้ต่าง ๆ วางอยู่ตรงหน้าเรานั้น ได้รับความรู้สึกจากเราแต่เพียงว่า มันเป็นเพียงสักว่าตุ แล้วมันก็หมดเรื่องกัน แต่ถ้ารู้สึกว่าเป็นอาหารแล้วมันก็มีความหมายมาก มีเรื่องมากตามส่วน แต่ก็ไม่มีร้ายแรงอะไรนัก ถ้าหากว่ามันได้ลดส่วนน้อยลงไปจนถึงว่า ข้าวนั้น แขนงนี้ แขนงนั้น ผลไม้นั้น ผลไม้นี้ ดังนี้ ดังนั้นแล้ว มันมีค่า เท่ากับถูกงูกัดตายแล้ว หรือเท่ากับถูก ยมบาลจับเข้าใส่กระหัดตมสุกแล้วเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นคาถาที่ว่า ธาตุมตตโก นิสสโต นิชชีโว สุนทรียา จึงเป็นภาษาประเสริฐสุดสำหรับเรา (พุทธทาสภิกขุ, 2543 : 158)

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วีรพล พิชนาหารี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลจากการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาของบาตรนั้น เริ่มมีการใช้มาก่อนสมัยพุทธกาล โดยนักบวชสันยาสีได้นำผืนผ้าเต้า บ้าง เมล็ดมะม่วงหิมพานต์บ้างซึ่งแห้งและมีขนาดใหญ่โดยเอาเมล็ดออก บางที่เป็นดินเผา บางครั้งเป็นกะโหลก ฝึ แล้วใช้เชือกร้อยเป็นห่วงสำหรับใช้ถือ หิ้ว หรือคล้องบาประสงค์เพื่อรับอาหาร ส่วนบาตรใบแรกของ พระพุทธเจ้า คือ บาตรที่ขมิฐิการพรหมนำมาถวาย คราวเสด็จออกบวช พระวินัยปิฎกจุลวรรคกล่าวถึงบาตรที่ อนุญาติไว้ 2 ชนิด คือบาตรดินและบาตรเหล็กจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นได้ว่า การทำบาตรในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์ปัจจุบันการทำบาตรแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) การทำบาตรใหม่ (2) การนำบาตรเก่ามาปรับปรุงสภาพ และ (3) การซ่อมแซมบาตร (วีรพล พิชนาหารี, 2560)

พระสุริยนต์ ทสสนิโย (น้อยสงวน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็น เครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” กล่าวถึงการบิณฑบาต ว่าเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3 ด้าน คือ 1) ด้านอัตตประโยชน์ได้แก่ประโยชน์แก่พระภิกษุสามเณรเอง คือ

เพื่อการดำรงชีพ เพื่อพัฒนากาย ให้แข็งแรง และให้มีกายสงบสำรวมมีความสง่างาม เพื่อพัฒนาจิต คือ เกื้อหนุนพัฒนาจิตให้มีสมาธิ มีสติสัมปชัญญะและมีความสันโดษ และเพื่อพัฒนาปัญญา คือ รู้คุณค่าอาหาร ละครสละ และรู้จักปล่อยวาง 2) ด้านปรีตประโยชน์ได้แก่ประโยชน์แก่ผู้อื่น คือ เพื่อแสดงธรรมโปรด ชาวบ้าน เป็นหน้าที่เป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านให้มีความรู้ในการดำเนินชีวิต และเพื่อส่งเสริมชาวบ้านบำเพ็ญ บุญให้ทาน ลดความตระหนี่ เพื่อความสุขในภพนี้และภพหน้า และ 3) ด้านศาสนประโยชน์ ได้แก่การสืบทอด และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ประโยชน์ในทางศาสนามี คือ เพื่อสืบทอดพระวินัย โดยการประพฤติ ปฏิบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติเอาไว้ เพื่อความสำรวมและความผาสุกของหมู่สงฆ์ และเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนได้ละความชั่ว ตั้งอยู่ในความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส (พระสุริยนต์ ทสณีนโย (น้อยสงวน), 2554)

สุภกฤษ บุตระจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาพฤติกรรมการทำบุญใส่บาตรของพุทธศาสนิกชนชาว ตำบลบางลูกเสือ อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก” ผลการวิจัยพบว่า การทำบุญตักบาตรนี้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการที่จะดูแลบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะ เป็นการถวายกำลังแก่พระภิกษุ สามเณรให้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และ สั่งสอนประชาชน เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ให้มั่นคงถาวรสืบไป ทั้งนี้จะเป็นผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ ด้วย เพราะทำให้เป็นผู้มีใจเป็นบุญกุศลเป็นการส่งเสริมคุณธรรม ให้เกิดขึ้นในจิตใจ เนื่องจากวิถี ชีวิตของชาวตำบลบางลูกเสือ อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก ต่างก็มีความรู้ความเข้าใจ และ เป้าหมายในการทำบุญใส่บาตรแตกต่างกันไป (สุภกฤษ บุตระจันทร์, 2560)

พระมหาเสรีชน นริสโรและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหา การละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อวิกฤตศรัทธาของชาวพุทธตามหลักนิติปรัชญาเชิงบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า ในสังคมไทยปัจจุบันที่มีลักษณะสำคัญคือวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ส่งผลให้พระสงฆ์ละเมิดพระวินัยใน 2 รูปแบบ คือ การประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย และการทำพระธรรมวินัยให้วิปริต ซึ่งมีสาเหตุและปัญหา 10 ประการ คือ 1) ผู้ไม่มีความละอาย 2) กระทำไปโดยไม่รู้ 3) ภูมิหลังจากหลากหลายวัฒนธรรม ชุมชน สังคม เช่น ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ 4) ศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา 5) บรรพชา ความใจเกิเลส 6) ตั้งใจกระทำแม้รู้ว่าละเมิด เช่น แปลงบุญเพื่อตอบสนองวัตถุนิยม และบริโภคนิยม 7) ไม่เคร่งครัดในหลักไตรลักษณ์ 8) การไม่กวดขัน ปล่อยปละละเลยของอุปัชฌาย์ และพระเถระในสังฆะ 9) อ่อนไหวต่อกิเลส ไม่ตั้งใจบวชเพื่อฝึกฝนตนให้มีคุณค่า 10) พระธรรมวินัยเป็นกรอบดำรงการบรรพชา หากไม่ตั้งใจปฏิบัติจะส่งผลต่อศรัทธาชาวพุทธ โดยที่วิกฤตศรัทธา หมายถึง ลักษณะความเชื่อและความเลื่อมใสอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความคงอยู่และความเสื่อมถอย เกิดความลังเลสงสัย ไม่มีศรัทธาในความดี ความชั่ว และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และจากการสำรวจอาหารจากการทำบุญใส่บาตรและถวายภัตตาหารทั้งหมด 163 รายการ พบว่าเป็นอาหารที่ซื้อ 113 รายการคิดเป็นร้อยละ 69.3 ซึ่งมีมากกว่าอาหารปรุงเองในครัวเรือน 50 รายการ ร้อยละ 31.7 ประกอบไปด้วยแป้ง ไขมันซึ่งเป็นอาหารที่อยู่ในโซนสีแดงส่งผลต่อการเกิดโรคทางระบบหัวใจ และหลอดเลือดและสุขภาพของพระสงฆ์ อาทิเช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป แครบหมู อาทิอาหาร ผัด แกงกะทิ นมรสหวาน และขนมหวานเช่น แดงไทยกะทิสด (รัชนิกร ตาเสน และ ทรงวุฒิดวงรัตน์พันธ์, 2562)

รวี จิระปาน และ สรุสิทธิ์ ล้อจิตรอำนวย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสัญลักษณ์แนะนำ การตักบาตรที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ที่เป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง” ผลการศึกษาพบว่า ตัวอย่างส่วนใหญ่ตักบาตร ถวายอาหารพระสงฆ์เพื่ออุทิศบุญให้ตนเอง ญาติและครอบครัวเป็นหลัก ตัวอย่างเห็นด้วยว่า อาหารที่นิยมนำมาตักบาตรล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้พระสงฆ์ป่วยเป็นโรค และไม่สามารถควบคุมสภาวะของโรคได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการถวาย อาหารของประชาชน และข้อมูลด้าน สุขภาพที่

พบว่า พระสงฆ์ป่วยเป็น NCD เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สำหรับแหล่งที่มาของอาหารเพื่อตัดบาตร พบว่า ส่วนใหญ่ประชาชนนิยมนำอาหารสำเร็จรูปมาทำบุญตัดบาตรเอง ในส่วนเหตุผลในการเลือกอาหารสำหรับการตัดบาตรพบว่า ประชาชนจะเน้นที่ความสะดวกเป็นหลัก ในขณะที่คุณภาพอาหารเป็นเรื่องรองลงมา (รวี จิระปาน และ สรุสิทธิ์ ล้อจิตรอำนวย, 2562)

พระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตติวณโณ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สุขภาวะพระสงฆ์ : การพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีใน ภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาของการเสริมสร้างสุขภาวะของพระสงฆ์ ได้แก่ ด้านโภชนาการ ร่างกาย จิตใจ ความรับผิดชอบต่อสุขภาพ การจัดสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยภายในวัด และการมีส่วนร่วมและ สนับสนุนของภาคีในการเสริมสร้างสุขภาวะของพระสงฆ์ กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของพระสงฆ์ ตาม แนววิถีพุทธในการบูรณาการสาธารณสุขชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ การใช้ยา สมุนไพรพื้นบ้าน ใยยาแผนปัจจุบัน และการใช้ระบบสาธารณสุขในการเสริมสร้างสุขภาวะของพระสงฆ์ตาม แนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขชุมชน ได้แก่ หลักการ 4 และ วิธีการ 6 การพัฒนารูปแบบ การเสริมสร้างสุข ภาวะของพระสงฆ์ตามแนววิถีพุทธโดย การบูรณาการสาธารณสุขชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ในภาคเหนือตอนบน ส่งผลให้พระสงฆ์มีสุขภาพดีขึ้น (พระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตติวณโณ และคณะ, 2561)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและใน สังคมไทยปัจจุบัน” มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นเครื่องมือสำคัญ โดยผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารระดับปฐมภูมิ คือ ฤกษ์ที่เกี่ยวข้อและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัดเลือกเอกสารระดับทุติยภูมิ คือ คุชชินีพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความวิจัยและงานวิชาการต่าง ๆ ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือ ตำรา งานวิจัย เอกสาร และบทความ ที่เกี่ยวข้องกับการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสังคมไทย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์สาระสำคัญ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็น การวิจัยเชิงเอกสาร จะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ โดยวิเคราะห์และตีความ และโยงไปถึง ความสอดคล้องกันของข้อมูล แนวคิด ฤกษ์ที่สำคัญเรื่องเกี่ยวกับการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัย พุทธกาล กับการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสังคมไทย และวิธีปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการบิณฑบาตตามแนว พระพุทธศาสนา เพื่อเขียนงานวิจัยพร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัยโดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตอบปัญหา ที่ต้องการทราบ

4. สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

นำผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสาร มาอธิบาย และสรุปเป็นหมวดหมู่ เพื่อตอบตาม วัตถุประสงค์ ในลักษณะของการพรรณนาตามเนื้อหาสาระสำคัญที่กำหนดไว้ และมีข้อเสนอแนะจากองค์

ความรู้เพื่อนำไปพัฒนาในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนถึงข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยดังนี้

1. วัตรปฏิบัติและระเบียบข้อปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การบิณฑบาตมีความสำคัญ อย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร พระพุทธองค์ ทรงตรัสให้พระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านเขาถวาย เพราะฉะนั้น การออกบิณฑบาตจึงเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสำหรับบรรพชิต จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเป็นกรณีกิจของบรรพชิตที่พึงประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อการดำรงชีพ สร้างอัตตโยชน์ ประตลประโยชน์ และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ตามพุทธานุญาต พระพุทธเจ้าในอดีตทุก ๆ พระองค์ก็ประพฤติปฏิบัติกิจวัตรข้อบิณฑบาตนี้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นพระที่ปึงกรพุทธเจ้า พระโกณฑัญญะพุทธเจ้า พระมังคลพุทธเจ้า พระสมณพุทธเจ้า โสภิตพุทธเจ้า เป็นต้น ทรงถือปฏิบัติสืบทอดกันมาต่างก็ดำรงชีวิตด้วยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นถวาย เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่อกุลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธวงศ์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นถึงศาสดาก็ให้ความสำคัญ กับการบิณฑบาตในฐานะเป็นพุทธกิจ คือ กิจที่พระองค์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน ไม่ว่าพระพุทธร่องค์จะเสด็จไปประทับ ณ แห่งหนตำบล ไฉนก็ได้ทรงละกิจข้อบิณฑบาตนี้ การเสด็จออกบิณฑบาตของพระพุทธร่องค์นั้นมีประโยชน์มากมาย ทรงถือว่าการบิณฑบาตเป็นการโปรดสัตว์ ช่วยให้ชาวบ้านได้มีโอกาสบำเพ็ญทาน ได้ฟังธรรมการบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีวปริสุทธิ กล่าวคือเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์สำหรับบิณฑบาตผู้ละบ้านเรือน ไม่เกี่ยวข้องด้วยบ้านเรือนแล้ว พระภิกษุสงฆ์ต้องไม่ดำรงชีวิต ด้วยการประกอบอาชีพคหฬชาวบ้าน ด้วยการหลอกลวงหรือด้วยอาการอื่นใดที่ไม่เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ สันโดษด้วยปัจจัย 4 มุ่งกระทำการอย่างสูงคือการฝึกจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง นอกจากนี้การบิณฑบาตยังมีความสำคัญ ในฐานะที่เป็นธุดงค์วัตรอันเป็นการฝึกหัดพัฒนาทางจิต ได้แก่ การสมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือถันฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือห้ามภักที่ถวายภายหลังเป็นวัตร เป็นต้น เพื่อความเป็นอยู่อย่างสมณะ เรียบง่าย มกน้อย สันโดษ เกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างไกรก็ตาม ถึงแม้ว่าการบิณฑบาตจะมีความสำคัญในหลาย ๆ ด้านดังที่ได้กล่าวมา แต่การบิณฑบาตก็เป็นวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ไม่ใช่เป็นศีล ไม่ใช่เป็นข้อบังคับ ฉะนั้น พระพุทธร่องค์จึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรสามารถรับนิมนต์ได้การรับนิมนต์ไปฉันอาหารที่บ้านของคฤหัสถ์ก็เรียกว่าการรับบิณฑบาตต่างกัน แต่ไม่ได้มุ่งออกไปเดินตามบ้านของคฤหัสถ์คนนั้นคนนั้นเท่านั้น

2. สภาพและปัญหาวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน

การบิณฑบาต หรือ การถวายอาหารบิณฑบาต ของพระสงฆ์ไทยมีปรากฏร่องรอยที่สืบค้นได้ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ คือมีการนำอาหารห่อกระโทงใบตองใส่บาตรพระสงฆ์ธรรมนิยมไทยสมัยอยุธยา ชาวใสในบาตร ส่วนกับข้าวที่ห่อกระโทง พระสงฆ์จะหงายฝ่าบาตรเพื่อให้วางกับข้าวบนฝ่าบาตร จึงมีศัพท์ที่ใช้เรียกของที่วางบนฝ่าบาตรว่า “ของปากบาตร” และมีพัฒนาการของการบิณฑบาต รวมไปถึงการถวายอาหารบิณฑบาตเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่เป็นกับข้าว เพิ่มมาเป็นยา เครื่องใช้ไม้สอย ดอกไม้รูปเทียน เป็นต้น โดยพุทธศาสนิกชนชาวไทยมีความเชื่อเรื่องการใส่บาตรพอสรุปได้คือ ทำบุญตักบาตรตามโอกาสพิเศษ เช่น วันครบรอบวันเกิด ทำบุญตักบาตรเพื่ออุทิศถึงผู้ล่วงลับ เพื่อลดความตระหนี่ เพื่อเป็นการต่อบุญต่อโลกให้แก่ตนเอง เป็นการรักษามโนธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรม เป็นแบบอย่างให้แก่ลูกหลานสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นการช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อว่าเป็นการช่วยกันทำหน้าที่อุบาสกอุบาสิกา

ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เพื่อที่จะได้มีกำลังประพาศวัตรปฏิบัติธรรม

ธรรมเนียมของพระสงฆ์ไทยในการออกรับอาหารบิณฑบาตจะออกเดินไปในหมู่บ้านตอนเวลาเช้าโดยจะเดินเรียงตามลำดับอาวุโส เมื่อไปถึงหมู่บ้านที่ชาวบ้านกำลังรอกอยู่ก็จะยืนเรียงเป็นแถว แต่ก็จะมีบางพื้นที่บางวัดที่พระสงฆ์จะออกเดินตามลำพัง ภายหลังมหาเถรสมาคมได้กำหนดแนวทางในการออกรับบิณฑบาตของพระสงฆ์ตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้เสนอให้กำหนดแนวทางตักบาตรตามพระธรรมวินัย โดยให้พระสงฆ์ออกบิณฑบาตแล้วกลับวัดไม่ควรเกิน 8 โมงเช้า ไม่ไปนั่งตามร้าน เรือนนอกพื้นที่ ไม่เข้าแหล่งโอโคร ไม่ถ่ายเทอาหาร-ทิ้งดอกไม้ ไม่แย่งรับของปัจจัย เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่าการออกบิณฑบาตของพระสงฆ์ไทยนั้นมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการที่พระสงฆ์ได้ออกรับบิณฑบาต แล้วพุทธศาสนิกชนได้ทำบุญตักบาตรเป็นปัจจัยหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนานั้นมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน

การใช้บาตรของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันนั้นในส่วนของข้อวัตรปฏิบัติยังคงยึดเอาหลักพระวินัยเป็นหลัก แต่ในส่วนของกาได้มาซึ่งบาตรนั้นมีความแตกต่างกันตรงที่สมัยพุทธกาลนั้นเป็นเรื่องที่ยากกว่าจะได้บาตรมา ซึ่งปรากฏในเรื่องของพระพาหิยะ ที่แม่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว หากแต่อย่างไม่มีบาตร ทำให้ไม่สามารถบวชได้ จึงออกแสวงหาบาตรเป็นเหตุให้ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดเสียชีวิต แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นการได้มาซึ่งบาตรนั้นเป็นเรื่องไม่ยากเกินไปนักเพราะสามารถหาซื้อได้ตามร้านสังฆภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ อีกทั้งการผลิตบาตรนั้นก็ง่ายกว่าสมัยพุทธกาลเพราะมีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในส่วนของอาหารที่รับบิณฑบาตของพระสงฆ์แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้นพระสงฆ์ทั้งปวงแม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงเลี้ยงชีพด้วยอาหารบิณฑบาตโดยสมัยพุทธกาลนั้นพระสงฆ์จะจาริกไปในบ้านเพื่อขออาหารจากชาวบ้าน การขอในที่นี้หมายถึงไปเดินไปเฉย ๆ ไม่ได้เอ่ยปากขอ แล้วผู้ที่มึศรัทธาก็จะนำอาหารมาถวายใส่บาตร ซึ่งอาหารที่ได้มานั้นก็จะเป็นประเภทอาหารที่ปรุง หรือทำให้สุกแล้ว เพราะด้วยพระธรรมวินัยไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ทำอาหารเองได้ ฉะนั้นแล้วพระสงฆ์ก็จะฉันอาหารตามที่ชาวบ้านถวายมา ในสมัยปัจจุบันลักษณะของการออกไปขอรับบิณฑบาตก็มีส่วนคล้ายกับสมัยพุทธกาลคือถือบาตรออกเดินไปเพื่อขอรับอาหาร โดยไม่ได้เอ่ยปากขอ แต่ในส่วนของอาหารที่ได้มานั้นส่วนมากเป็นอาหารสำเร็จรูป และอาหารกึ่งสำเร็จรูปด้วยค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเน้นความสะดวกสบาย ซึ่งบางครั้งการบริโภคอาหารโดยที่ไม่สามารถเลือกได้ของพระสงฆ์ ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ขึ้นกับพระสงฆ์ เช่น ความดัน เบาหวาน น้ำหนักเกินมาตรฐาน เป็นต้น ในส่วนของจริยวัตรในการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพุทธกาลนั้นจะมีความสำรวมระวังประพฤติดุปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดมากกว่าสมัยปัจจุบัน โดยสมัยพุทธกาลนั้นจะเป็นการบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพจริงๆ ไม่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่ของพระสงฆ์ก็จะเป็นการบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพเหมือนพุทธกาล แต่มีพระสงฆ์บางรูปที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กล่าวคือมีการออกรับบิณฑบาตโดยมุ่งหวังลาภสักการะ บางทั้งดังปรากฏตามข่าวว่าพระบางรูปรับอาหารบิณฑบาตเกินความพอดีมีการนำเอาอาหารที่ได้ไปขายให้กับแม่ค้า หรือบางรูปเลือกรับเฉพาะเงิน ซึ่งทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในหมู่พุทธศาสนิกชนบางคนดูข่าวแล้วถึงกับไม่อยากจะทำบุญกับพระสงฆ์ไปเลยก็มี ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาจึงอยากให้คณะสงฆ์ ร่วมกับฝ่ายปกครองร่วมกันสอดส่องดูแลพระสงฆ์ที่ประพฤติตนไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและควรมีบทลงโทษเพื่อให้เกิดความกลัว และเพื่อไม่ให้เป็นอย่างแก่ผู้อื่นต่อไป

อภิปรายผล

การวิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบันสรุปได้ดังนี้

การใช้บาตรของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันนั้นในส่วนของข้อวัตรปฏิบัติยังคงยึดเอาหลักพระวินัยเป็นหลัก แต่ในส่วนของการได้มาซึ่งบาตรนั้นมีความแตกต่างกันตรงที่สมัยพุทธกาลนั้นเป็นเรื่องที่ยากกว่าจะได้บาตรมา ซึ่งปรากฏในเรื่องของพระพาหิยะ ที่แม่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว หากแต่ว่ายังไม่มีบาตร ทำให้ไม่สามารถบวชได้ จึงออกแสวงหาบาตรเป็นเหตุให้ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดเสียชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 183) แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นการได้มาซึ่งบาตรนั้นเป็นเรื่องไม่ยากเกินไปนักเพราะสามารถหาซื้อได้ตามร้านสังฆภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ อีกทั้งการผลิตบาตรนั้นก็ง่ายกว่าสมัยพุทธกาลเพราะมีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ในส่วนของอาหารที่รับบิณฑบาตของพระสงฆ์แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้นพระสงฆ์ทั้งปวงแม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงเลี้ยงชีพด้วยอาหารบิณฑบาตโดยสมัยพุทธกาลนั้นพระสงฆ์จะจาริกไปในบ้านเพื่อขออาหารจากชาวบ้าน การขอในที่นี้หมายถึงไปเดินไปเฉย ๆ ไม่ได้เอ่ยปากขอ แล้วผู้ที่มิศรัทธาก็จะนำอาหารมาถวายใส่บาตร ซึ่งอาหารที่ได้มานั้นก็จะเป็นประเภทอาหารที่ปรุง หรือทำให้สุกแล้ว เพราะด้วยพระธรรมวินัยไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ทำอาหารเองได้ ฉะนั้นแล้วพระสงฆ์ก็จะฉันอาหารตามที่ชาวบ้านถวายมา ในสมัยปัจจุบันลักษณะของการออกไปขอรับบิณฑบาตก็มีส่วนคล้ายกับสมัยพุทธกาลคือถือบาตรออกเดินไปเพื่อขอรับอาหาร โดยไม่ได้เอ่ยปากขอ แต่ในส่วนของการที่ได้มานั้นส่วนมากเป็นอาหารสำเร็จรูป และอาหารกึ่งสำเร็จรูปด้วยค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเน้นความสะดวกสบาย ซึ่งบางครั้งการบริโภคอาหารโดยที่ไม่สามารถเลือกได้ของพระสงฆ์ ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ขึ้นกับพระสงฆ์ เช่น ความดัน เบาหวาน น้ำหนักเกินมาตรฐาน เป็นต้น ในส่วนของจริยวัตรในการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพุทธกาลนั้นจะมีความสำรวมระวัง ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดมากกว่าสมัยปัจจุบัน โดยสมัยพุทธกาลนั้นจะเป็นการบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพจริงๆ ไม่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่ของพระสงฆ์ก็จะเป็นการบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพเหมือนพุทธกาล แต่มีพระสงฆ์บางรูปที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กล่าวคือมีการออกมารับบิณฑบาตโดยมุ่งหวังลาภสักการะ บางทั้งดังปรากฏตามข่าวว่าพระบางรูปรับอาหารบิณฑบาตเกินความพอดีมีการนำเอาอาหารที่ได้ไปขายให้กับแม่ค้า หรือบางรูปเลือกรับเฉพาะเงิน ซึ่งทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในหมู่พุทธศาสนิกชนบางคนดูแล้วถึงกับไม่อยากจะทำบุญกับพระสงฆ์ไปเลยก็มี ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาจึงอยากให้คณะสงฆ์ ร่วมกับฝ่ายปกครองร่วมกันสอดส่องดูแลพระสงฆ์ที่ประพฤติตนไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและควรมีบทลงโทษเพื่อให้เกิดความกลัว และเพื่อไม่ให้เป็นอย่างแก้อื่นต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน” มีข้อเสนอจากการวิจัยใน 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

เพื่อนำมากำหนดแนวทางการบิณฑบาตของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันให้เข้ากับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ ส่งผลต่อค่านิยมและคติความเชื่อของประชาชน และให้ประชาชนเกิดความศรัทธาต่อพระสงฆ์ขณะบิณฑบาตที่มีจริยวัตรที่งดงาม อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับ พฤติกรรมการใส่บาตรของประชาชน
- 2) ควรศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับ การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์กับการบิณฑบาต
- 3) ควรศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับ แนวทางการบิณฑบาตที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยในสถานการณ์ปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2535). *พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทต้นอ้อแกรมมีจำกัด.
- ธรรมสภา. (ม.ป.ป.). *อสังคิมหาเถระสาวก*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม.
- ปัญญา ใบบางบาง. (2548). *พระวินัย 227 พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *สอนนาถ-สอนทิด ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตติวัฒน์ และคณะ. (2561). “สุขภาวะพระสงฆ์ : การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในภาคเหนือตอนบน” . *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุริยนต์ ทสสนิโย (น้อยสงวน). (2554). “*ศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *สุญญตา*. สุราษฎร์ธานี: พิมพ์โดยกองตำราคณะธรรมทาน สวน โมกขพลาราม.
- _____. (2543). *คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัชนิกร ตาเสน และ ทรงวุฒิดวงรัตน์พันธ์. (2562). “ความเชื่อและพฤติกรรมการทำบุญใส่บาตรและถวายภัตตาหารของชาวพุทธที่เฝ้าต่อ สุขภาพของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาในจังหวัดน่าน”. *รายงานการวิจัย*. คณะสาธารณสุขศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รวี จิระปาน และ สรุสิทธิ์ ล้อจิตรอำนาจ. (2562). “การพัฒนาสัญลักษณ์แนะนำการตักบาตรที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ที่เป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง”. *รายงานการวิจัย*. ภาควิชาเภสัชกรรมชุมชน คณะเภสัชศาสตร์: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วีรพล พิชนาหะรี. (2560). “*ศึกษาการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท*”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2543). *พุทธศาสนาทรงคนและวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สมทรง ปุณฺณฤทธิ. (2535). *มารยาทชาวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สุภกฤษ บุตระจันทร์. (2560). “ศึกษาพฤติกรรมการทำบุญใส่บาตรของพุทธศาสนิกชน ชาวตำบลบางลูกเสือ อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.